

ETNOGRAFINE MEDŽIAGA JURGIO PABRĘŽOS PAMOKSLUOSE

JUOZAS TARVYDAS

1971 m. sausio 15 d. suėjo 200 metų nuo Jurgio Pabréžos gimimo. Beieškodamas medžiagos šio įžymaus Žemaičių floristo biografijai, perskaičiau jo pamokslą „Apey Paryszkadas i Stona Moteristys: yr ko reyk ónt prijemyma Sakramento Moteristys só pažitkó: tai ira: kayp reyk elgtysis laikó Zalietu, Ukwaiždžiu, pyrm szluba, yr laykó Pariedkas, weselys. Sakits Satatusy Metusy 1822 laykó Atpósku 40. Adinų per Sekmynes“¹.

Kaip matome iš šios ilgos antraštés, J. Pabréža šiame pamoksle mini senovines žemaičių vestuvių apeigas. Pirmiausia *zalietos* (sanderybos) — jaunujų susitarimas, pasikeitimasis dovanomis pas jaunosios tėvus, toliau *ūkvaizdžiai* (žvalgytuvės) pas jaunąjį, tada kokį pirmadienio vakarą *pintuvės* (mergvakaris) jaunosios namuose, kur jaunimas linksmiasi beveik visą naktį. Kitą rytą — *parédka*. Iš ryto — vainiko jaunajai įteikimo ceremonijos. Tada vestuvininkai dainuodami, šaudydamai vyksta į miestelį, sustoja kur nors „gaspadoje“, paskui, muzikantų lydimi, eina į bažnyčią „ant šliūbo“, po jungtuvių su muzika vėl grįžta į sostojimo vietą, čia valgo, geria, šoka; šokius pradedas piršlys su jaunaja. Vėlai vakare vestuvininkai su jaunujų pora triukšmingai parvažiuoja pas jaunosios tėvus. Čia sutikimo ceremonijos, paskui vaišės, šokiai ir įvairios pramogos beveik iki ryto. *Parédkos* vakaras baigiamas jaunujų guldytuvių ceremonija. Trečiadienį — veselė arba svotas. Iš ryto jaunujų keltuvės ir jaunosios martavimas. Muzikantai čia įvairių išmonių organizatoriai. Veselės dieną svarbiausi įvykiai — marčios ir svočios pyragai (pietūs), piršlio korimas ir vėlai vakare jaunujų *išvēdliavimas* (išlydėjimas). Susidaro didelis jaunosios palydovų pulkas, kuris lydi ją į naujuosius namus, kur toliau tēsiamos vestuvės (veselė). Prieš išvykdami, visi stengiasi ką nors pavogti jaunosios gyvenimo pradžiai.

J. Pabréža, žinoma, nepateikia detalaus žemaičių vestuvių vaizdo, iš jo pamokslo susidaro tik kontūriniai apeigu rėmai ar pamatai, nes jis, būdamas dvasininkas, moralistas, tuos senovinius vestuvinius papročius smerkia, ypač peikia girtavimą, ne padorū elgesį, o šokiai ir pramogos jam nesiderina su šventumu ir religiniu iškilmingumu, būtinu moterystės sakramentui. Todėl jis šaukia: „Šalin nuo jaunujų per cielą Svtą visoki šokinėjimai. Šalin apsigérimali, šalin blazgatijimai ir kitos nepačyvastės, kaip tai guldytuviės, keltuvės, martavimai, piršlių karstymai ir visos balamūtnos mados vėdlių, pasekėjų, starių-

¹ Vilniaus Valst. u-to Mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius, 71. D 57.
16. 2758.

jų (piršlių — J. T.). ... Kad nieks baisių dainių nedainiuotų, kad nieks pasakų begėdiškų nepasakotų”².

Ypač J. Pabrėža piktinasi per vestuves šokamais šokiais ir žaidimais. Štai kaip jie vaizduojami:

1. Rinkis, kur sukas aplinkui. Rinkti šokdami, vieni didžiuoja ir pasipučia, kiti spaudo rankas, rodydami širdyje esančią nečystą meilę, treti vėl, pro pažastį iškiše ranką, per drabužius liečia krūtis (vadinasi, šokdavo kaip suktinį — J. T.).

2. Kazokas. Tai toks šokinėjimas, kuris neįsigilinus atrodo neblogas. Bet jei akyliau stebésime, išvysime begėdystes. Nes ką reiškia anie gėdiški išsirėžimai, jei ne regimus daugeliui balsius papiktinimus. Taip pat niekam verti kojų ir visos stovylos kraipymai, kažkokie balsūs žaimojimos.

3. Rūmas. Tai tokia rūsis šokinėjimo, kur, nepataikęs atsistoti į reikiamaą vietą, turi duoti zastovą (fantą — J. T.). „Bet kas griekų dedas prie išvadavimo tų zastovų, niekas nenori iš jūsų užsistanavyti“. Teisėjas kiekvienam fantui skiria išpirką: liepia kuri asmenį pabučiuoti arba kokius piktinančius žodžius ištarti, arba poterius balsu kalbėti, arba kokį kitą kvailą daiktą daryti.

4. Kukutis. Ji šokdami, šokėjai stovi vienas už kito ir kukoja, per pažastis susikabinę rankomis, čia vėl vyrai liečia moterų krūtis, o tos nesigina.

5. Rūščioji. Tai toks nepadorus šokinėjimas, kur vienas stovi rato viduryje ir, eidamas aplink, visus bučiuoja į veidą.

6. Ingelčikas. Tai labai špetnas tancius, kur vyras ir moteris šokdami kruta, kraiposi, dreba visu kūnu, rodydami vieną kitam, kokia didžia meile abu mylisi.

7. Poduškėlė. Labai vestuvininkų mėgstamas žaidimas. Ji žaidžiant, dainuoja:

Poduškėle, poduškėle,
Poduškėle myla,
Kuri myli, kuri myli, tą ir pabučiuojo.

Po tokio posmelio viduryje rato esantysis pasirenka viena, pabučiuoja ir palieka savo vietoje.

8. Špokis. Čia jau „prakeikto gatunko kūlimos“. Žaidėjas, atsistojės rato viduryje užrištomis akimis, lazda badosi ir visokias begėdiškas štukas išdarinėja.

Ne ką geresnė buvusi ir ta padūkusi mada, kai moterys, viršutinius sijonus susikėlusios ir užsirišusios ant galvoviršio, kuliąsi, šokinėja po trobos vidurį. O ką jau besakyti apie vyru persirengimus moteriškai, o moterų — vyriškai arba apsirengimus numirėliais, žvérīmis ir īvairiomis baidyklėmis.

² Kninga Pyrma Apey Sakramentus ógólnay yr. Apey Nekórius Sakramentus ipatingay, Ten pat, F 1, D 57, l. 271. Citatos rašyba sudabartinta.

Tad matome, kad J. Pabrėža, nors ir nepateikė detalaus senovinių žemaičių vestuvinių apeigu, žemaičių šokių, žaidimų etnografinio aprašymo, nes juos smerkė, laikė nepadoriais, tačiau ir iš tų peikiamu nuotrupu galima susidaryti bent apytikri vaizdą, kaip senovėje kėlė vestuves, ką ir kaip šoko, žaidė, kaip linksminosi žemaičiai XIX a. pr. Tokių pamokslų J. Pabrėža paliko prirašęs kelias stambias rankraštines knygas, vertas etnografų ir kalbininkų dėmesio, turinčias tam tikrą pažintinę reikšmę. Tame pačiame rinkinyje yra pamokslų apie mirusių laidojimą, krikštynas, talkas, kai kuriuos dekalogo įsakymus ir t. t.

K r e t i n g a